

דבר העורך

3 שבועות!!!

המסע עומד להסתיים, ומיד להתחיל מחדש. **מרחוק** נשמעים הדי השיירה הענקית, הפוסעת זה למעלה משבע שנים. פסגת ההר כבר נצפית, על ראשה עמלים הפועלים להכין את סעודת הסיום, לכבוד האורחים החשובים, אשר חזרו אל המקום ממנו יצאו, כדי לצאת ממנו שוב. אתה מביט בהם, בלומדי הדף היומי, ואתה יודע, בכל ישותך, כי בכל אחד מהם טמון כח רצון עז, לצעוד עוד יום, עוד שבוע, עוד חודש, עוד פרק ועוד מסכת. **כח** הרצון הוא סגולתנו וסוד קיומנו.

השבוע נקבץ מספר מכתבים מעניינים, אשר חלקם נשלחו אלינו לאחרונה, וחלקם המתוכם בסבלנות ליומם הגדול.

כזה הוא המכתב הבא, אשר הגיע אלינו לפני זמן רב.

כולם יכולים

לכבוד מאורות הדף היומי.

הנני נכד של תלמיד חכם גדול מבני ברק, שרבים באים להיוועץ עמו.

באחד מימי הקיץ הלוהטים, שהייתי בבית סבי שליט"א, ונקישות נשמעו מן הדלת. על המפתח עמד יהודי שעל פי חזונו נראה היה כי דבר מה דחוף לו אל הרב.

- **במה** אפשר לעזור?

דף נא/ב כל שיש לו קשקשת יש לו סנפיר

'סטינקס מרינוס', מהראש עד הרגליים

בעל התוספות יום טוב מספר, (ב"דברי חמדות" על הרא"ש חולין פ"ג סי' כ"ז אות ה'), כי בכהנו כרב בעיר וינא, הביא אליו "החכם רבי אהרן רופא, יצור ימי הנקרא 'סטינקס מרינוס'", המצוי בים הספרדי ואכילתו מסוכנת מאד, אך הרוקחים ידעו להבדיל את ארסו מגופו ולעשות רפואות שונות מבשרו. 'הסטינקס מרינוס' הוא בעל ראש רחב, שדרה וארבע רגלים, יש לו קשקשת ואין לו סנפיר.

בריה משונה זה העסיקה פוסקים רבים, מפני שמציאותה, סותרת, לכאורה, את הנאמר במשנתנו, כי "כל שיש לו קשקשת יש לו סנפיר".

בעל התוספות יום טוב מעלה אפשרות, כי 'סטינקס מרינוס' זה אינו מששת ימי בראשית, ואף בתקופת חז"ל לא היה, וכי הוא תוצאה של הכלאה בין שני סוגים של יצורים ימיים (ד"ה שם, ועיי' פרי"ח ותב"ש סי' פ"ג מש"כ בזה).

סנפירים נושרים: בעל ה"פרי חדש" (יו"ד סי' פ"ג) כתב, כי יתכן שסנפירי יצור מוזר זה נושרים הימנו בשלב מסוים, ולפיכך, טהור הוא. פוסקים אחרים שוללים השערה זו, והם טוענים, כי על כרחנו נאלץ לקבוע, כי לכלל זה ש"כל שיש לו קשקשת יש לו סנפיר", יש יוצא מן הכלל (ה"כתב והקבלה" פי' שמיני, עיי"ש מה שביאר, ו"כרתי ופלתי" שם ס"ק ב), ולדעתם הוא טמא ואסור באכילה (וכן פסק ב"כנסת יחזקאל" בחידושו כאן).

ואילו ה"מגן אברהם" בביאורו לילקוט הנקרא "זית רענן" (פרשת שמ"ה) מבאר, כי הגמרא בעצמה התייחסה למציאותה של בריה שכזו ... גמרתנו אומרת, כי אף על פי שכל שיש לו קשקשת יש לו סנפיר, ואין מי אשר לו קשקשת ואין לו סנפיר, התורה כתבה (ויקרא יא/ט): "את זה תאכלו מכל אשר במים כל אשר לו סנפיר וקשקשת", משום "יגדיל תורה ויאדיר". כלומר, די היה לכתוב שיש לאכול יצור ימי בעל קשקשים בלבד, בלא צורך להוסיף כי יש להקפיד גם על סנפיר, שהרי אין יצור בעל קשקשים נטול סנפירים, ומכל מקום התורה האריכה, משום "יגדיל תורה ויאדיר".

ה"מגן אברהם" מסביר, כי כוונת הדברים ב"יגדיל תורה ויאדיר" היא, שאף על פי שקיים יצור ימי אחד שהוא בעל קשקשים ואין לו סנפיר, הלא הוא 'הסטינקס מרינוס', אין צורך באיסור אכילתו, שהרי הוא רעיל ואינו ראוי למאכל, ובכל זאת התורה אסרתו באכילה, כדי להגדיל תורה ולהאדיר - כל אשר לא יאכל את 'הסטינקס מרינוס' יקבל שכר, אף על פי שבלאו הכי הוא לא היה אוכל אותו (מובא גם ב"נחל אשכול" עמוד 67).

יש להבדיל בין דגי הים לבין חיות הים: בעל התוספות יום טוב אינו מניח לנושא והוא מבהיר, כי הנחתנו הבסיסית, כי הכלל האמור בגמרתנו ש"כל שיש לו קשקשת יש לו סנפיר" כולל את כל היצורים הימיים, טעון בדיקה. לדעתו, יש להבדיל בין דגי הים לבין חיות הים. אלו כאלו, החיות והדגים ניתרים בסנפיר ובקשקשת, כמאמר התורה

לעילוי נשמת

גייטל יהודית וולקן ע"ה

ב"ר צבי זאב ז"ל נלב"ע ב' באדר תשס"א

והר"ר **דב צבי וולקן** ז"ל

ב"ר דוד ז"ל נלב"ע כ"ז באדר א' תשנ"ה

ת.נ.צ.ב.ה.

הונצח ע"י בנם ידידו הר"ר **דוד וולקן** ומשפ' שיחי - גבעתיים

לעילוי נשמת

ברוך שטרסבורגר ז"ל

ב"ר מרדכי הלוי ז"ל

נלב"ע כ"ז שבט תש"ס

ת.נ.צ.ב.ה.

הונצח ע"י בנו ידידו

הר"ר **אהרן מרדכי שטרסבורגר**

ומשפ' שיחי - ק. קרינצי

לעילוי נשמת

בנימין בן דוד ז"ל

ב"ר יעקב ובת שבע ז"ל

נלב"ע ב' אדר תש"ג

ת.נ.צ.ב.ה.

הונצח ע"י המשפחה שיחי

"את זה תאכלו מכל אשר במים כל אשר לו סנפיר וקשקשת", אך הכלל האמור במשנתנו מתייחס לדגים בלבד! ולא ליתר יצורי הים. ה'סטינקס מרינוס' אינו דג אלא חיית ים, ואינו כלול בכלל האמור. מדבריו של בעל התוספות יום טוב עולה חידוש עצום - כל יצור ימי שהוא בעל סנפיר וקשקשת, מותר באכילה! ה"ערוך השולחן" (יו"ד סי' פ"ג סעי' ו' - י"ב) דן בנושא, והוא מוכיח מדברי הרמב"ם, כי דגים בלבד הותרו על ידי סנפיר וקשקשת, לא כן יתר הברואים (וכן דעת בעל שו"ת "הלכות קטנות" ח"א סי' רנ"ה, ח"ב סי' ה').

דף נא/ב ולבני מערבא דמברכי בתר דסליקו תפיליהו אשר קדשנו במצותיו וצונו לשמור חוקיו
ברכה אחרי הנחת תפילין

ה"שולחן ערוך" (או"ח סי' כ"ט) פוסק: "אין לברך שום ברכה כשחולץ תפילין, אפילו כשחולצם ערב שבת בין השמשות". מדוע היה עולה על דעתנו לברך על חליצת התפילין, ומה נשתנה ערב שבת מכל הימים? נפתח בסוגייתנו.

גמרתנו מזכירה מנהג קדום שבני ארץ ישראל נהגו בו בזמן הגמרא. בשעה שהם חלצו את תפיליהם, הם ברכו, "ברוך אתה ה'... אשר קידשנו במצותיו וציוונו לשמור חוקיו". הלומד את הגמרא מבקש לדעת, האם הם ברכו לאחר קיום מצוות התפילין בלבד, או שמא גם לאחר קיום מצוות אחרות הם ברכו ברכה המתאימה לכל מצווה. כמו כן עולה השאלה, מדוע ברכת התפילין נוסחה כך שהתפילין אינן מוזכרות בה - "לשמור חוקיו", בעוד ברכת המצוות מזכירה את המצווה המתקיימת, כגון, "על נטילת לולב", "על אכילת מצה", "להניח תפילין" וכדומה. על כל אלו ועוד, ננסה לענות במאמר שלפנינו.

ברכה לאחר כל מצווה: ראוי לפתוח את המאמר במחלוקת הגדולה שבין רבותינו הראשונים, המופיעה רבות בספריהם וגם בעלי התוספות בסוגייתנו דנו בה. ראשונים רבים סוברים (רמב"ן וריטב"א בשם ר"י; ראב"י ברכות סי' קכ"ב, קנ"ה, קס"ח, ועיי"ש בהגהות רח"ן דמביצר; מרדכי ברכות פ"ו סי' קנ"ד), כי בני ארץ ישראל נהגו לברך לאחר כל מצווה שסיימה, ואילו רבינו תם וראשונים נוספים סוברים, כי בני ארץ ישראל ברכו לאחר חליצת התפילין בלבד, ולא לאחר קיום מצוות אחרות.

אף לא אחד מן הראשונים מתכוון לכך, שכאשר יהודי סיים תפילת שחרית והסיר את תפיליו הוא בירך "לשמור חוקיו", לא ולא. כוונתם היא ליהודי שתפיליו עליו, והוא מסירם מפני שהיום חלף ובלילה מצוות תפילין אינה נוהגת, כך סובר הירושלמי, או אז, הוא מברך. לא כן יהודי החולץ את תפיליו באמצע היום, אינו מברך מאומה, שהרי ניתן להמשיך לקיים את המצווה. עם זאת, כאמור, הראשונים נחלקו לאחר אילו מצוות בני ארץ ישראל ברכו. יש המפרשים כי מחלוקתם מתמקדת בסברה הבאה. האם הם ברכו לאחר כל מצווה שקיימה ונסתיימה, או שמא, וכך סבר רבינו תם, דווקא לאחר הסרת התפילין הם ברכו, מפני שלדעת הירושלמי אסור ללבוש תפילין בלילה, וממילא, הברכה אינה סיום המצווה, אלא על קיום הדין המיוחד האוסר על לבישת תפילין בלילה.

מחלוקת זו משליכה גם על ההסבר לנוסח הברכה הנדיר, "לשמור חוקיו". לפי הדעה הראשונה, לאחר סיום כל מצווה נוסח הברכה כלל את שם המצווה, ולדעתם, ברכת "לשמור חוקיו" היא ברכת התפילין, שכן, לאחר ציווי התורה (שמות י"ט) "והיו לך לאות על ידך ולזכרון בין עיניך", היא מצווה (שם י'): **"ושמרת את החקה הזאת למועדה מימים ימימה"**, ומכאן למדו, כי מצוות תפילין אינה נוהגת בלילה. כלום יש נוסח מתאים יותר מ"לשמור חוקיו" לאחר הסרת תפילין לקראת ערב?

ואילו רבינו תם אשר סובר כי לאחר חליצת התפילין ברכו "לשמור חוקיו", הרי זה משום שהברכה אינה על סיום המצווה, כפי שלדעתו גם אין מברכים על סיום מצוות אחרות, אלא היא ברכה מיוחדת לחליצת התפילין, מפני שיש מצווה מיוחדת להסירם, ומאחר שאין זה ראוי לברך "על חליצת התפילין" שהדבר נדמה כזלזול בהן, שמברכים על נטישתן ועל עזיבתן, תיקנו לברך "לשמור חוקיו" (שו"ת "הלכות קטנות" ח"ב סי' י"ח, וראה עוד שם).

ברם, בעל ה"ערוך השולחן" (שם) מעיר, כי הסבר זה בדעת רבינו תם אינו עולה בקנה אחד עם האמור בגמרתנו. בסוגייתנו מבואר, כי מנהג בני ארץ ישראל הוא ברכה אחרי המצווה, הרי לנו, כי הברכה מתייחסת לסיום המצווה, ולא לדין המיוחד לתפילין, שיש להסירם עם לילה.

לפיכך, ה"ערוך השולחן" מבאר, כי גם לדעת רבינו תם ברכת "לשמור חוקיו" היא על מצוות התפילין, אולם, מצוות התפילין נתייחדה בכך שדווקא לאחר קיומה מברכים בשונה מיתר המצוות, מפני שברכה זו נתקנה רק לאחר קיום מצווה שחובה לסיימה. מן הראוי לציין שיטה שלישית - לדעת בעל הרוקח (סי' שס"ו), בני ארץ ישראל נהגו לברך לאחר קיום כל המצוות, "לשמור חוקיו".

דף נא/ב לאתווי ריחני

ברכה אחרונה על ריח טוב

- אני רוצה לשאול שאלה את כבוד הרב.
הוא נכנס פנימה.

- הרב. מגיד השיעור שלנו בדף היומי, אמר לנו חידוש בשמו של הרב, ויש לי שאלה, הרי...
לשוני כמעט נעתקה. נוכחתי באותו מעמד, עד כמה גדולה השפעתו של הדף היומי על אנשים מכל שדרות הציבור, עד שטרם לבוא בצהרי יום חם כדי לשאול שאלה.

עלו והצליחו והתברכו משמים.
א. י. ש.

★ ★ ★

אף פעם לא מאוחר

לכבוד
בית מאורות הדף היומי
יישר כח...

בבחרותי למדתי בישיבת תפרח. שם הכרתי יהודי שהיה רחוק מכל קשר עם לימוד תורה. יום אחד הוא קיבל על עצמו להתחיל ללמוד ש"ס, היה זה בהיותו בגיל שמונים! פניו החלו להאיר, הוא הפך לאיש אחר. כאשר היה פוגש תלמיד מתלמידי הישיבה, היה משוחח עמו בענייני תלמודו, ובעוד בעבר קירבתו לתורה באה לידי ביטוי ברכישת עליה לתורה לרב בית הכנסת לזכות הצלחתה של קבוצת ספורט... עתה התחיל באמת ליהנות מדברי תורה. **לאחר** תקופה הוא עבר לפתח תקווה, ובהגיעו לגיל שמונים ושלוש ומחצה, זכה לסיים את הש"ס, וערך סעודה בבית הכנסת.

חזקו ואמצו
משה שחר
בני ברק

★ ★ ★

תודה רבה לתולה המודעה

לכבוד מערכת מאורות הדף היומי
אחר הברכה...

יש באמתותי מילים ספורות.
המחזור הנוכחי של הדף היומי, החל בערב ראש השנה תשנ"ח.

לאחר תפילת ערבית של ליל ראש השנה, יצאתי מבית הכנסת ומודעה קטנה צדה את עיני: "מי שהתחיל ללמוד דף היומי לפני שבע וחצי שנים, עושה כעת סיום הש"ס!!!!".

המילים רעמו בכל חדרי ליבי. מה איתך? שאלתי את עצמי. איך רוצה לגמור את הש"ס? הרי זו השאיפה של כל יהודי. הפכתי בראש בדברים בעת סעודת החג, ועם סיומה קיבלתי על עצמי להתחיל ללמוד דף יומי.

מיד לאחר ברכת המזון נטלתי גמרא מסכת ברכות, הלכתי לבית הכנסת, והתחלתי ללמוד מסכת ברכות.

ברוך ה', אף על פי שלפעמים התגלעו קשיים, הצלחתי לעמוד בכך. ה' עדי, כי מיני אז, נער הייתי וגם זקנתי, הרבה הרפתקאות חלפו עלי, ועתה אני עומד ביחד עם כולם, בשמחה גדולה ובגאווה, לקראת סיום הש"ס, ומבקש לומר בקול גדול לאלמוני תולה המודעה הקטנה ההיא:
תודה רבה.

בברכת יישר כח
ב. י.

★ ★ ★

מגיד השיעור הצעיר ביותר

ומכאן לידיעה אחת מתוך לקט ידיעות מעניינות בנושא הדף היומי ששיגר לנו קורא נאמן מירושלים, הרב ז. ג. שליט"א.

"מלבד שניחן בכשרונות נפלאים, היה רבי גדליה שור מבורך בצמאון תוסס לתורה, ובשילוב עם התמדה הולכת וגוברת ספג בקרבו את עושר ידיעותיו בש"ס ובפוסקים. כשהכריזו

בכנסיה הגדולה הראשונה, על תקנת הדף היומי, והוא בן י"ב שנה, הצטרף ללומדי ה"דף" בציבור, נוסף לשיעוריו הקבועים.
כשהגיע לגיל ט"ו שנה, כבר היה אומר ברבים את שיעור ה"דף היומי" בטוב טעם ודעת.

כשביקר באמריקה הגאון רבי מאיר שפירא זצ"ל, גאב"ד לובלין, והם התוודעו זה לזה, העיד בהתפעלות כי הוא בעל הראש הטוב ביותר שניתן למצוא באמריקה.

.....
המעוניין לזכות את הרבים בסיפור מעניין, או בעובדה מרתקת שניתן ללמוד ממנה מוסר השכל, מוזמן לפנות למערכת מאורות הדף היומי, ואנו נפרסם זאת בע"ה בטור זה.
כתובתנו: ת.ד. 471 בני ברק פקס: 03-570-67-93
mendelson@meorot.co.il
.....
בברכת התורה העורך

פנינים

התיקון - לבוא אל הכהן

מדוע הוטלה ראיית הנגעים על הכהנים? רש"י אומר בפרשת קורח, כי המערער על הכהונה לוקה בצרעת. זה הוא, איפוא, תיקונו - לבוא אל הכהן... ("מאורה של תורה", ויקרא ג/ב).

דף נא לכל מראה עיני הכהן

ראיית נגעים לעתיד לבוא

בחז"ל נאמר, שבעולם הזה הכהן רואה הנגעים אבל לעתיד לבוא אומר הקב"ה אני מטהר אתכם.

פירוש הדברים, אומר המגיד מדובנא; כי בעולם הזה, רק הכהן מזהה את נגעי האדם, אין אדם רואה נגעי עצמו. אבל לעתיד לבוא, רוח טהרה ממרום תהיה בלב כל אחד, עד אשר כל אחד ירגיש בעצמו בחסרונותיו ובדרך תיקונו...

דף נא/ב כל שיש לו קשקשת

מה השם של הדג?

בתורה לא נזכרו שמות דגים, לעומת שמות שאר בעלי חיים. מדוע? אין לדגים שמות! אנו מוצאים שאדם הראשון קרא שמות לבהמות ולחיות, אך לא לדגים. השמות שבני האדם מכנים אותם, אינם אלא כינויים, אך לא שמות מהותיים ועצמיים. אכן, גם בבעל הטורים כתב שאין לדגים שמות, וזהו חלק מהתכנסותם והעלמותם!... ("פרדס יוסף", ויקרא יא/ט).

דף נא/ב כל הטעון ברכה

מטרת האכילה

מעשה בחסיד שנוכח באדמו"ר רבי אהרן מקרלין זצ"ל אוכל תפוח. חלף הרעור בליבו כי אין בינו לבין רבו דבר; שניהם ככל האדם. הרגיש מיד בהרהורי ואמר לו:

מיתות מרובת בשאכל תפוחים. יש חפץ לאכול תפוח, ולפיכך הוא מזדרז קודם לכן ומברך, ויש חפץ לברך את ה' ולפיכך הוא נוטל תפוח לאכילה...

דף נב/א לאתווי ריחני

להריח בלא ליהנות

חוש הריח, אומר המהרש"א (ברכות מג/ב), הוא הקרוב ביותר לרוחותיו מכל החושים. בגמרא (שם) נאמר שהנשמה היא הנהנית מהריח. אף שגם הבהמה היא בעלת חוש ריח, מכל מקום, הוא אומר, נראה שהיא מריחה אך אינה נהנית מריח כלל...

דף נב/א דבר שאמר אותו צדיק יכשל בו זרעו

רק לא להגיד תחנון

שני סוגי ברכות יש, ברכת המצוות וברכת הנהנין. ברכות המצוות, הן ברכות אשר נקבעו לברכה על קיום מצווה, וברכות הנהנין, כשמן כן הן, ברכות אשר נקבעו לברכה בעת שאדם נהנה מן העולם הזה, אוכל, שותה ומריח. כאשר אדם מריח בשמים, הוא מברך "ברוך אתה ה'... בורא מיני בשמים".

הנאה שיש בה כילוי: אכן, ברכות הריח הן בכלל ברכות הנהנין, אולם יש בהן חידוש מיוחד. ביתר החפצים שעליהם מברכים ברכות הנהנין, האדם הנהנה מכלה את החפץ בעת הנאתו, לעומת זאת המריח מותיר את הבשמים על ריחם כמו שיש, ולפיכך הגמרא (ברכות מג/ב) נזקקת ללמוד מפסוק מיוחד שיש לברך על הנאת ריח טוב - "מנין שמברכין על הריח שנאמר כל הנשמה תהלל י-ה, איזהו דבר שהנשמה נהנית ממנו ואין הגוף נהנה ממנו הוי אומר זה הריח". אלמלא הפסוק, היינו סוברים, כי דווקא האוכל והשותה בלא ברכה עובר על איסור, כמאמר הגמרא (ברכות לה/א) "איסור לו לאדם להנות מן העולם הזה בלא ברכה", ברם, הנאת הריח אינה זוקקת ברכה, מפני שהנהנה אינו מחסר מאומה (חידושי רבי אלעזר משה הורביץ, ברכות מג/ב). ומדוע באמת ברכת הנהנין היא על הנאה שיש בה כילוי, מפני שחיוב ברכת הנהנין נלמד מ... איסור מעילה בהקדש (ברכות לה/א), ומאחר שמעילה בהקדש אינה אלא כאשר החפץ נפגם על ידי המעילה בדבר שיש בו פגם (עיי' מעילה יט/א), גם בברכת הנהנין יש צורך בהנאה שיש בה כילוי.

בגמרתנו מבואר, כי קיים הבדל נוסף בין ברכת האוכל לבין ברכת הריח. על האוכל אנו מברכים לפני האכילה וכמו כן לאחר האכילה, ברכת המזון, ברכה אחרונה וברכה מעין שלש, אך לאחר סיום הרחת בשמים אין מברכים מאומה. מדוע?

רש"י (ד"ה "ריחני") מנמק זאת בכך, שהרחה היא "הנאה מועטת", שאין בה כדי להזיק את המריח לברך ברכה אחרונה. ואילו בשם ה"כלבו" מובא ביאור אחר, מרתק (מובא במג"א בריש סי' רט"ז, ובט"ז שם הבין שזהו גם טעמו של רש"י ועיי' בפמ"ג).

הנאת הריח מתפוגגת מיד: במשנה (ברכות נא/ב, וראה ברכות נג/ב וישולחן ערוך" או"ח סי' ק"פ סעי' ה') מבואר, כי ברכה אחרונה שלאחר אכילת מזון ניתן לברך אך ורק כל עוד המזון לא התעכל במעי האוכל (ראה ברכות נג/ב), היינו: שהסועד עדיין אינו רעב, מחמת השפעת האכילה האחרונה. האם חשבנו אי פעם, מה הוא זמן עיכולו של הריח? ככל הנראה שלא, מפני שהגדרה זו אינה קיימת במציאות, ההנאה מן הריח היא ברגע הרחתו בלבד, אף לא רגע אחד לאחר מכן. משכך, ייקל עלינו להגיע למסקנה, כי אין מברכים על הבשמים לאחר הרחתם, מפני שעם תום הרחתם חלפה השפעתם ולא נותר רושם שניתן להחיל עליו את הברכה האחרונה...

לכשנתבונן היטב בדבריו של ה"כלבו", כותב ה"חזון איש" זצ"ל (או"ח סי' כ"ח ס"ק ד'), נבחין, כי מתוכם עולה מסקנה המכריעה חקירה רבתי שהסתפקו בה גדולי עולם, כלחלן.

ברכת המזון לאחר ההנאה או תוך כדי ההנאה: לאחר שהתוודענו לכך, שכל עוד המזון מתעכל במעיים ניתן לברך עליו ברכה אחרונה, ולאחר עיכולו כבר אין אפשרות לברך ברכה אחרונה, יש לברר את גדריה של הברכה שלאחר המזון. האם עיקרה הוא ברכה לאחר ההנאה, אדם שנהנה מעולמו של הקב"ה מודה לו על כך עם סיום ההנאה, כפי שהעולה לתורה מברך עם סיום עלייתו לתורה, או שמא ברכת האכילה אינה **לאחר** ההנאה, אלא בעיצומה של ההנאה, האדם אכל שבע ודשן, ובעודו חש את השובע במעיו, הוא מודה לזן את העולם כולו.

תחושת שובע שפגה בעיצומה של ברכת המזון: ההשלכה ההלכתית הנובעת מספק זה היא, לגבי אדם אשר התחיל לברך לאחר האוכל, ותוך כדי הברכה חלף הזמן הראוי לברכת המזון, שהרי אין מברכים על האוכל, עם תום השפעתו על גוף האדם, כמבואר לעיל. לפי הצד הראשון, הוא רשאי להמשיך לברך, שהרי מהותה של ברכת המזון היא ברכה **לאחר** ההנאה. אולם, אם ברכת המזון נתקנה לברכה בשעת ההנאה, טרם סיומה, אין מקום להמשיך לברך כאשר ההנאה חלפה לה.

דברי ה"כלבו" מכריעים באופן ברור כצד השני. שהנה, אם ברכת הנהנין היא כברכת התורה, שיש לברכה מיד עם סיום ההנאה, מדוע, אם כן, אין מברכים ברכה אחרונה על בשמים, זה עתה סיימת להריח, ברך את אלוך, כפי שהעולה לתורה עושה. אין זאת, אלא שה"כלבו" סובר, כי ברכת הנהנין שונה מברכת המצוות, ואין מברכים ברכה אחרונה, אלא בשעה שההנאה מתקיימת בגוף.

עם זאת, ה"חזון איש" זצ"ל, תוהה על שיטת ה"כלבו" ממעשה אבותינו במדבר, אשר בירכו על המן שירד להם משמים - כנאמר (ברכות מח/ב): "משה תיקן לישראל ברכת הזן בשעה שירד להם מן" - אף על פי שהוא לא התעכל כלל במעיהם, אלא "היה נבלע באברים" (יומא עה/ב), ותחושת הנאתו היתה כהנאת הריח שאין בה עיכול.

מעניין לציין, כי אחד מתלמידי החזו"א סיפר, כי ה"חזון איש" זצ"ל אמר בסוף ימיו, כי הוכחתו ניתנת לערעור, מפני שיתכן שכוונת חז"ל "היה נבלע באברים" היא, שהמזון התעכל במעיהם אך לא היה בו פסולת שהגוף נדרש להפריד מן האוכל, וממילא, אין כל עילה לכך שלא יברכו ברכת המזון על המן (ספר "חידויות

דשמעתא" בשם הגר"י ברטלר שליט"א. [בספר הערות למסכת יומא עה: משיעורי הגר"י אלישיב שליט"א העיר על דברי החזו"א, כי אף אם המן לא התעכל, עדיין אינו דומה לריח, מפני שסוף סוף האדם שאכל את המן שבע].

לריח אין שיעור: טרם סיום, נחזור לנושא שעסקנו בו בתחילה, מדוע אין מברכים ברכה אחרונה על הריח בשמים. ה"אור שמח" זצ"ל (הל' ברכות פ"א) מבאר באופן נפלא את ההבדל בין מאכלים לבין ריחות. הרי כל ברכה אחרונה נתקנה עם השיעור הראוי לה, על שתיית רביעית משקה מברכים ברכה אחרונה [על מים – ברכת בורא נפשות ועל יין – ברכת על הגפן], השותה פחות מכך אינו מברך, על אכילת כזית מברכים ברכה אחרונה [על מזונות ועל שבעת המינים – ברכה מעין שלש, על לחם – ברכת המזון, ועל שאר מאכלים – בורא נפשות]. מעתה, מובן היטב מדוע לא תוקנה ברכה אחרונה לריח, שהרי לריח אין שיעור... ("שולחן ערוך" או"ח סי' ר"י שמסתפק לגבי שתיית כזית).

דף נא/ב ויש שטעון ברכה לפניו ואין טעון ברכה לאחריו ברכת "שהחיינו וקיימנו" על ריח טוב

במאמר הקודם עסקנו בכך שאין מברכים ברכה אחרונה על בשמים. נשוב לתחילת ההרחבה. אין חולק על כך כי יש לברך ברכה ראשונה לפני הריח בשמים, אך עדיין לא הושלם הדמיון בין כל ברכות הנהנין. כידוע, כאשר אדם עומד לאכול פרי חדש שלא אכלו תקופה ארוכה, הוא מברך "שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה". האם יש לנהוג כן גם לגבי בשמים?

ה"מגן אברהם" (או"ח סי' רט"ז ס"ק א') כותב בשם ה"לחם חמודות", כי טעמו של רש"י, הנזכר בהרחבה במאמר הקודם, ישמש גם להסבר מדוע אין מברכים שהחיינו על הריח - ההרחבה היא הנאה מועטת. כמו כן הוא מוסיף, כי רוב הבשמים מתקיימים במשך כל השנה, וממילא, אין לברך עליהם "שהחיינו".

הריח - הנאה רוחנית: אכן, לגבי בשמים חדשים הפוסקים נחלקו, יש מהם הסוברים (שו"ת "שבות יעקב" ח"ב סי' ל"ז ופוסקים נוספים המובאים בשו"ת ריש סי' רט"ז) כי יש לברך עליהם "שהחיינו", אך נהגו שלא לברך (ענייני ובי"משה ברורה" סי' רכ"ה ס"ק ט"ז). בעל התוספות יום טוב מביא הסבר מיוחד מדוע אין מברכים "שהחיינו" על בשמים, בשם ידידו "רבי משה לוי דיין" - ברכת הריח נלמדת באסמכתא מן הפסוק (תהילים קמ"ו) "כל הנשמה תהלל י-ה". לאחר שהנאה זו קרובה יותר לחלק הרוחני המתייחס לנשמה, האם ניתן לומר עליה "שהחיינו וקיימנו והגיענו" ... הרי הנשמה היא נצחית, חיה מאז ולתמיד וקיימת לנצח... ("ידברי חמודות", ברכות פ"ו אות ק"כ).

ומכאן, לריח שאפילו ברכה ראשונה אין מברכים עליו, הסיגריות והמקטרת.

היום ברור לכולם כי יש לעשות הכל כדי לבער את תופעת העישון. לפני מאות שנים ה"מגן אברהם" (או"ח סי' רט"ז ס"ק ט') הסתפק, אם עישון מקטרת ועישון סיגריות מחייב ברכה ראשונה. הספק מבוסס על כך, שאדם הטועם מאכל ופולט אותו אינו מברך עליו ("שולחן ערוך" שם סעי' ז'), כמו כן המעשן שואף את העשן ופולט אותו. מאידך, הרי העישון דומה לפעולת הריח, וכפי שמברכים על בשמים יש לברך על הריח. זאת ועוד, 'מיטיבי עישון' מתארים תחושת שובע לאחר העישון. ה"מגן אברהם" מסתפק בדבר, אך הוא אינו מפרט איזו ברכה לדעתו, היה מן הראוי לברך, אם אכן צריך לברך. להלכה, ה"משנה ברורה" (שם ס"ק י"ז) כותב: "והאחרונים החליטו בפשיטות, שאין לברך על עישון הטאב"ק הזה".

ברכת בשמים על ניחוח עשן מקטרת: השאלה המתעוררת היא, תינתן ברכת אכילה אין על עישון טבק, אך רבים מאיתנו יכולים להעיד, כי ניחוח נפלא התפשט בקרבם, בעת שבעל מקטרת, היודע דבר או שניים על סוגי טבק, הצית אש במקטרתו, והפיץ סביבותיו ענני עשן ריחניים. מדוע אין מברכים ברכת "בורא מיני בשמים" על העישון?

עיקר הריח הטוב להסתיר את הריח הרע: בעל ה"ערוך השולחן" (או"ח סי' רט"ז סעי' ד') משיב: "ידידוע שעיקר דבר זה לא נעשה בשביל ריחו הטוב, ואדרבה הוא חזק ומר עד שיש הרבה בני אדם, וביחוד נשים שאין יכולין לסבול כלל הריח הזה, והוא נעשה תחלתו לרפואת האצטמוכא ולביטול מחשבות ולבלות העת, ולכן גם אם יש שמערב בו ריח טוב אין כוונתו בשביל הריח הטוב אלא לגרש הריח החזק והמר של הטאב"ק והוא כבשמים של בית הכסא שאין מברכין עליו". כלומר, ריח טוב שהותז באויר ועיקר מטרתו היא לכסות על ריחות רעים, אין מברכים עליו, רק ריח טוב שניחוחו הופץ להתבשם בו, ראוי לברכת בורא מיני בשמים, והגדרה זו אינה מתקיימת בריח המשולב בעשן המקטרת.

מספרים, כי בחור שסטה מדרך הישר, נקלע לביתו של הגאון מטשעבין זצ"ל. אמר לו הגאון, איני מבקש ממך אלא דבר אחד. נדרך הבחור והאזין - אבותיך אשר צדיקים היו, מנהגים שונים החזיקו בידיהם מימים ימימה. בין היתר הם נהגו שלא לומר תחנון בימים מסויימים. אנא, הבטח לי כי תשמור על מנהג זה, ובימים אלו לא תאמר תחנון... **חייך** הלה בעלזות, והבטיח בכל ליבו, "לא אומר תחנון, רבי, בוודאי"...

במהלך השנים הוא נמלך בדעתו, כי קיום מנהג מסורת אבותיו לא יהא שלם אם לא יתפלל שחרית באותם ימים, וימנע בהם לומר תחנון.

מאוחר יותר הסיק, כי מוטב שיתפלל מידי יום ויאמר תחנון, או אז יתקיים היטב מנהג אבותיו, כאשר בימים מסויימים דווקא ימנע מאמירת תחנון.

כעבור זמן לא רב הוא חזר למוטב...

בשורה משמחת ללומדי הדף היומי

יצא לאור ספר "בית ישראל"

על מסכת ברכות

קובץ על גפ"ת מלוקט מראשונים ואחרונים וכתבי יד

מאת הר"ג הצדיק

מוה"ר אברהם דירנפעלד זצ"ל הי"ד

להשיג בכל חנויות הספרים

ואצל המו"ל בן המחבר, טל. 03-6294896

או אצל המפיץ טל. 050-6861720

בשורה משמחת ללומדי הדף היומי

לרגל סיום הש"ס בדף היומי

יצא לאור מחדש הספר

"יומא טבא לרבנן"

על עניני סיום בהלכה ובאגדה

עם פסקי גדולי הדור שליט"א

להשיג בכל חנויות הספרים המובחרות

ובטל. 08-9741383

בשורה משמחת

זה עתה יצא לאור במהדורה שניה מורחבת

הספר החשוב "אתיקנו סעודתא"

על דיני ומנהגי סעודות מצוה:

מלווה מלכה, ראש חודש וסעודת סיום

להשיג בכל חנויות הספרים

הפצה ראשית ספרי קודש "אור החיים"

ובטל. 02-6413701

לעילוי נשמת

הר"ר יוסף שטרן ז"ל

ב"ר שמואל הי"ד נלב"ע ביום שבת קודש

כ"ט שבט תשמ"ג

ת.נ.צ.ב.ה.

הונצח ע"י המשפחה שיחיו

לעילוי נשמת

הר"ר יחזקאל עקשטיין ז"ל

ב"ר דוד ז"ל נלב"ע כ"ד שבט תשס"ג

ת.נ.צ.ב.ה.

הונצח ע"י משפחת

הר"ר דוד עקשטיין שיחיו - בלגיה

לעילוי נשמת

הר"ר ישעיה נפתלי שוורץ ז"ל

ב"ר טוביה אליעזר ז"ל נלב"ע כ"ו שבט תשכ"ג

ת.נ.צ.ב.ה.

הונצח ע"י בנו ידידו הר"ר טוביה אליעזר

שוורץ ומשפ' שיחיו - בני ברק